

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

БУШКО ГАЛИНА ОЛЕГІВНА

УДК 821.163.2=161.2.091“18/19”І.Шишманов

**ІВАН ШИШМАНОВ У БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ЛІТЕРАТУРНИХ ВЗАЄМИНАХ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХ СТ.**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Григораш Наталя Дем'янівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, кафедра
слов'янської філології, доцент

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Нямцу Анатолій Євгенович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри
слов'янської філології та порівняльного
літературознавства, професор

кандидат філологічних наук, доцент
Сливинський Остап Тарасович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, кафедра польської
філології, доцент

Захист відбудеться 27 лютого 2012 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий 24 січня 2012 року.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Поплавська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Наприкінці XIX – у першій чверті XX ст. активізувалися зв'язки між діячами науки й культури Болгарії та України. Важливе місце у цьому процесі посів болгарський учений-фольклорист, етнограф, історик літератури, освітній та громадсько-політичний діяч і водночас перший україніст Болгарії – Іван Шишманов (1862–1928).

Його життя і діяльність – яскрава сторінка в історії тогочасних болгарсько-українських взаємин. Завдяки зусиллям І. Шишманова наприкінці XIX – в першій чверті XX ст. у Болгарії зросло зацікавлення українською літературою.

Уособлюючи найкращі риси своєї нації, І. Шишманов творив болгарську науку та протягом усього життя гідно представляв її в середовищі культурної та політичної еліти. Отож, без жодного сумніву, його можна вважати однією з найвизначніших особистостей Болгарії зазначеного в темі дисертації періоду.

Коло наукових зацікавлень І. Шишманова було надзвичайно широким. Воно охоплювало проблеми компаративістики, слов'янських та західноєвропейських літератур, болгарського національного й культурного Відродження, теорії літератури, фольклору, етнографії.

У контексті теми дисертаційного дослідження наголошуємо на тому, що як представник європейської культурно-історичної школи І. Шишманов надавав виняткового значення саме порівнянню українського красного письменства з болгарським і започаткував розвиток україністики та компаративістики у Болгарії.

Як учень, а згодом і родич видатного українського вченого та суспільно-політичного діяча – М. Драгоманова (1841–1895), що протягом 1889–1895 рр. проживав у Болгарії та був професором Софійського університету, І. Шишманов налагодив тісні зв'язки з видатними діячами української науки і культури, особисто познайомився, заприятелював та тривалий час співпрацював із Ф. Вовком, В. Гнатюком, М. Павликом, І. Свенціцьким, Лесею Українкою, І. Франком та ін. Це відтак позитивно вплинуло на розвиток тогочасних болгарсько-українських літературних, культурних та наукових взаємин.

Значний науковий інтерес становить спеціальне дослідження українознавчих праць І. Шишманова, якими він ознайомлював болгарську громадськість із життєвим шляхом та творчістю українських письменників, учених та діячів культури. Це, зокрема, його студії про Ю. Венеліна, В. Григоровича, Марка Вовчка, Т. Шевченка тощо.

Відомо, що питанням вивчення історії українсько-болгарських і болгарсько-українських літературних та наукових взаємин свого часу займалися такі дослідники, як: П. Атанасов, В. Дмитрук, В. Захаржевська, М. Малярчук, В. Москаленко, Т. Полещук, С. Русакієв, В. Чорній, О. Шпильова та ін. Проте у працях зазначених авторів недостатньо розкрито питання особистого внеску І. Шишманова у розвиток українсько-болгарських літературних взаємин та не приділено

належної уваги його україністичним та компаративістичним студіям кінця XIX – першої чверті XX ст. Зазначимо, що переважну більшість розвідок про українсько-болгарські літературні, наукові та культурні взаємини було опубліковано ще у 50-80-х роках минулого століття, тому ми вважали за необхідне відшукати та дослідити досі неопрацьовані джерела і, передусім, науковий доробок ученого, його архівні матеріали, а також малознане листування І. Шишманова з українськими вченими та культурними діячами, а, отже, дещо заповнити лакуни у шишманознавстві – продуктивному напрямі дослідження сучасного болгарського літературознавства.

Визначальним у роботі постало питання розгляду особливостей компаративістичної та українознавчої спадщини І. Шишманова в контексті міжлітературних зв'язків Болгарії та України кінця XIX – першої чверті XX ст.

Дослідження І. Шишманова, присвячені українській культурі, без сумніву, розширили обрій болгарської науки та збагатили її. Заслужують на увагу також фольклористичні й етнографічні праці вченого, а особливо – ще недосліджений в Україні його лекційний курс із західноєвропейських літератур. Цими студіями – об'ємними за обсягом працями та невеликими компаративістичними розвідками – І. Шишманов послідовно вводив болгарську літературу в загальнослов'янський та європейський культурний простір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано на кафедрі слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка й узгоджено з планами та тематикою її наукових та методичних досліджень, зокрема, з проблемою порівняльного вивчення слов'янських літератур. Тему дисертації затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 12/3 від 28 квітня 2010 року) і схвалено Бюро Наукової ради НАН України з проблеми “Класична спадщина та сучасна художня література” (протокол № 4 від 22 червня 2010 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливого місця І. Шишманова в літературному, культурному, громадсько-політичному житті України кінця XIX – першої чверті XX ст. та у всебічному висвітленні наукового шляху вченого з акцентом на його внеску в розвиток порівняльного літературознавства, славістики й спеціально україністики, фольклористики та етнографії у Болгарії.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Проаналізувати джерельну базу та стан дослідження проблеми в Болгарії та Україні;
2. Висвітлити невідомі та малознані сторінки біографії І. Шишманова-науковця, увівши в обіг новий матеріал;
3. Показати роль І. Шишманова – засновника і редактора відомого болгарського часопису “Збірник усної народної творчості, науки і літератури” (“Сборник за народни умотворения наука и

книжнина”, надалі “СБНУ”) – у популяризації художніх творів українських письменників, праць учених та діячів культури України, зокрема Ф. Вовка, Я. Головацького, М. Драгоманова, І. Франка, і водночас – у зміцненні болгарсько-українських літературних, культурних та наукових взаємин кінця XIX – першої чверті XX ст.;

4. Дати оцінку внеску І. Шишманова у розвиток української болгаристики;

5. Охарактеризувати праці вченого з порівняльного літературознавства, присвячені, зокрема, україністичній тематиці: “Роля України в болгарському Відродженню: Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби”, “Ювілей Тараса Шевченка (1814–1914)” та ін.;

6. Обґрунтувати особливості співпраці І. Шишманова з науковими установами України, зокрема з Науковим Товариством імені Шевченка (надалі НТШ) у Львові, специфіку його україністичної освітньої, культурницької та громадсько-політичної діяльності;

7. Вказати на значення компаративістичних праць І. Шишманова та, передусім, його лекційних курсів у Софійському університеті для розвитку порівняльного літературознавства у слов’янському світі;

8. Зіставити висновки болгарського вченого з окремими теоретичними положеннями сучасного українського і болгарського літературознавства.

За **об’єкт дослідження** обрано наукову, літературно-критичну, архівну, епістолярну спадщину першого болгарського україніста та компаративіста І. Шишманова, що упродовж життя ознайомлював громадськість Болгарії з українською культурою.

Предметом дослідження є внесок професора І. Шишманова у розвиток болгарсько-українських літературних та культурних взаємин кінця XIX – першої чверті XX ст. Відомо, що вчений із великою пошаною ставився до України, її історії, мови та культури, спеціально вивчав вплив творчості українських письменників на розвиток болгарської літератури. Обсяг дисертаційної праці дозволив висвітлити ще одну проблему – внесок І. Шишманова у розвиток компаративістики. Вчений, як відомо, належав до представників культурно-історичної школи і разом із М. Драгомановим пропагував її методологічні засади у болгарському літературознавстві.

Теоретико-методологічною основою дисертації стали праці дослідників українсько-болгарських літературних взаємин – П. Атанасова, В. Дмитрука, Л. Минкової, В. Москаленка, О. Шпильової; студії з компаративістики В. Будного, Р. Гром’яка, М. Ільницького, Д. Наливайка, Б. Ничева та ін.

Використані у роботі **методи дослідження** зумовлені її метою, завданнями й опрацьованим матеріалом, а також теоретичним та практичним осмисленням питання. Саме порівняльно-історичний, зіставно-типологічний, історико-генетичний, біографічний і системно-цілісний методи дали змогу всебічно розглянути наукову діяльність І. Шишманова в контексті розвитку компаративістики та українсько-болгарських літературних взаємин кінця XIX – першої чверті XX

ст. з урахуванням особливостей індивідуальності вченого, його мислення та художньої системи літературних традицій і новаторства.

Наукова новизна дисертації полягає в результатах, одержаних завдяки комплексному дослідженню багатогранної діяльності І. Шишманова як ученого, культурного та громадського діяча, а головне – першого в Болгарії компаративіста та дослідника української літератури. Цей аспект діяльності вченого, на нашу думку, є ще недостатньо висвітленим і потрактованим в українському та болгарському літературознавстві. Як підсумок дослідження до наукового обігу введено значну кількість важливих, раніше недоступних науковцям архівних, рукописних та епістолярних джерел. Уперше в Україні опрацьовано особистий архів І. Шишманова та його листування з ученими і науковими установами нашої держави, що дало змогу достовірно розкрити та проаналізувати досі невідомі сторінки життя й діяльності вченого та визначити його особливе місце в болгарсько-українських взаєминах кінця XIX – першої чверті XX ст.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Результати роботи можна використати для подальших досліджень з історії болгаристики й україністики та болгарсько-українських і українсько-болгарських літературних й культурних взаємин. Матеріал дисертації знадобиться для викладання курсів болгарської, української та світових літератур, компаративістики, спецкурсів для бакалаврських та магістерських програм, проведення наукових семінарів та практичних занять, а також для написання підручників, посібників, укладання біобібліографічних покажчиків тощо. Опрацьований і систематизований у дисертаційному дослідженні матеріал, теоретичні положення та висновки можуть бути використані для підготовки нових праць про життя, наукову, культурницьку та громадсько-політичну діяльність І. Шишманова.

Апробація результатів дисертації. Роботу обговорено і схвалено на засіданні кафедри слов'янської філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні положення дисертації виголошено на українських та закордонних наукових форумах: XII, XIV, XVI, XVIII, XIX Міжнародних славистичних колоквиумах, присвячених подвижникам слов'янської культури – святам Кирилу і Мефодію (Львів, травень 2003, 2005, 2007, 2009, 2010 рр.); Міжнародному науковому симпозіумі “Художня картина світу слов'ян XX ст. (комплексне дослідження). До 110-річчя з дня народження академіка Максима Рильського” (Київ, травень 2005 р.); Дев'ятій всеукраїнській науково-теоретичній конференції “Українська періодика: історія і сучасність” (Львів, жовтень 2005 р.); Восьмих національних славистичних читаннях “Славяните. Балканите. Европа”, присвячених 80-річчю з дня народження професора Зденека Урбана (Софія, квітень 2006 р.).

Публікації. Результати дослідження викладено у восьми публікаціях, зокрема в семи статтях, уміщених у фахових наукових виданнях України та болгарських збірниках наукових

праць.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел, що містить 311 позицій. Загальний обсяг дисертації – 211 сторінок, обсяг її основного тексту – 172 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, наукову новизну, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено теоретичне і практичне значення роботи, подано інформацію про апробацію наукових положень дисертації.

Перший розділ – “Історіографія питання та джерельна база дослідження” – являє собою історіографічний огляд літератури та характеристику джерельної бази дослідження.

Наукова та літературно-культурна спадщина одного з найвидатніших болгарських учених – І. Шишманова – у різні часи привертала і продовжує привертати увагу дослідників. Аналіз опрацьованої за хронологією літератури дозволив систематизувати її за шістьма тематичними циклами.

У *першому тематичному циклі* об'єднані оригінальні праці І. Шишманова, що є його внеском у розвиток компаративістики та засвідчують спеціальне зацікавлення вченого слов'янськими літературами і українською, зокрема.

Другий тематичний цикл містить праці, в яких давалася оцінка діяльності І. Шишманові – учасника різноманітних ювілейних культурно-освітніх заходів.

Третій тематичний цикл охоплює публікації вчених про І. Шишманова як фольклориста й етнографа.

До *четвертого тематичного циклу* належать праці, присвячені І. Шишманові як досліднику болгарської проблематики в слов'янському, балканському та скандинавському контекстах.

П'ятий тематичний цикл містить публікації, приурочені до певних дат, а саме: некрологи, спогади про І. Шишманова та матеріали, надруковані з нагоди відзначення річниць із дня народження та смерті вченого.

До *шостого тематичного циклу* включено довідники, біобібліографії та інші праці, присвячені особистості І. Шишманова та його діяльності.

Джерельна база дослідження. Дисертаційна праця опирається на видані друком матеріали, а також неопубліковані джерела, погруповані на: особисті документи І. Шишманова; матеріали, що стосуються діяльності вченого у Болгарсько-українському товаристві в Софії, НТШ у Львові; листування І. Шишманова з науковцями, громадськими діячами та діячами культури, науково-освітніми установами; рукописи праць вченого, його лекційних курсів, а також спогади сучасників І. Шишманова.

Основну групу джерел становлять опрацьовані документи й матеріали, які вперше введено

до наукового обігу. Вони зберігаються у Науковому архіві Болгарської Академії наук (Софія), Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (Київ), Центральному державному історичному архіві України (Львів).

Важливим джерелом дослідження є листування І. Шишманова з діячами української культури і науки. Лише незначна частина україністичного епістолярію І. Шишманова, використаного в дисертації, є опублікованою.

Як вдалося дослідити, у ф. 3 (І. Франко) Відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України зберігаються листи, що стосуються співпраці українського письменника й ученого з І. Шишмановим. Вони розкривають цікаву й малознану сторінку з історії українсько-болгарських літературних та наукових взаємин.

Особливу увагу в роботі приділено опрацюванню та коментуванню документів й матеріалів тогочасних українських наукових, культурно-освітніх та суспільно-політичних товариств, редакцій, видавництв та осіб, з якими співпрацював І. Шишманов.

У дисертації використано недосліджені раніше джерела з Наукового архіву Болгарської Академії наук ф. 11 к (Іван Шишманов) та ЦДІАЛ України ф. 309 (НТШ) і ф. № 663 (Михайло Павлик (1853–1915), публіцист, письменник, громадсько-політичний діяч, дійсний член НТШ). Вони містять відомості про контакти І. Шишманова з НТШ у Львові, його листування зі знайомими українськими вченими та громадськими діячами – В. Гнатюком, М. Павликом та ін.

До джерельної бази роботи ввійшли також болгарські та українські періодичні видання, в яких були опубліковані праці вченого та відгуки про його діяльність. Йдеться, зокрема, про такі часописи: “СБНУ” (Софія), “Български преглед” (Софія), “Свободно мнение” (Софія), “Родна реч” (Софія), “Діло” (Львів).

Отже, у першому розділі дисертації погруповано й ґрунтовно охарактеризовано матеріали за темою дослідження, а також констатовано, що їхня сукупність робить джерельну базу праці цілком достовірною й достатньою для досягнення поставленої мети й виконання визначених у ній завдань.

Виокремлено думку про те, що новітнє шишманознавство у Болгарії об’єднує певну кількість дослідників, які продовжують опрацювання матеріалів про життя та наукову діяльність І. Шишманова.

Наголошено на тому, що написання даного дисертаційного дослідження зумовлене відсутністю в Україні ґрунтовної праці, яка б дала комплексну оцінку науковому доробку І. Шишманова – болгарського україніста й компаративіста – та визначала б його внесок у зміцнення болгарсько-українських літературних взаємин кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст.

У другому розділі дисертації – “Проблеми порівняльного літературознавства у науковому доробку та педагогічній діяльності І. Шишманова” – зосереджено увагу на різних

аспектах викладацької діяльності вченого й охарактеризовано його компаративістичні студії, присвячені слов'янським та західноєвропейським літературам.

У підрозділі 2.1. – **“Формування І. Шишманова як особистості, науковця, культурного та громадського діяча”** – проаналізовано біографію І. Шишманова та спогади його сучасників, а також факти, які позитивно повпливали на формування світогляду вченого. Констатовано, що становлення І. Шишманова як громадського та культурного діяча відбувалося на межі двох епох – кінця доби національного й культурного Відродження та початку післявизвольної доби у Болгарії. Важливу роль у формуванні світогляду І. Шишманова як педагога й науковця відіграли родинне коло та роки навчання в Педагогічній школі у Відні, а також у Єнському і Лейпцігському університетах. На формування ж українознавчих зацікавлень І. Шишманова особливо повпливало знайомство в 1885 р. у Женеві з українським ученим, громадським і культурним діячем, у той час професором історії місцевого університету – М. Драгомановим. У підрозділі поціновано громадсько-політичну, культурницьку працю І. Шишманова в перші десятиліття після визволення Болгарії від турецького гніту, розглянуто його діяльність як міністра та розкрито внесок І. Шишманова у розвиток тогочасної болгарської освіти і науки.

У підрозділі 2.2. – **“Лекційний курс І. Шишманова із західноєвропейських літератур: порівняльний аспект”** – досліджено викладацьку діяльність І. Шишманова у Софійському університеті й зосереджено увагу на лекційному курсі вченого із західноєвропейських літератур XVIII ст., який став надбанням болгарської компаративістики.

В цьому курсі, на прикладі англійської, французької та німецької літератур, І. Шишманов доводив існування постійного взаємовпливу культур. На його переконання, кожна національна література, попри власну специфіку, внутрішні трансформації та видозміни, формувалася і розвивалася, асимілюючи чужі, запозичені елементи, водночас збагачуючи їх своєю неповторною красою.

І. Шишманов приділяв спеціальну увагу дослідженню англійського та німецького впливу на зацікавлення слов'ян народною поезією. Вчений уважав, що на розвиток південнослов'янських літератур особливо вплинули поетичні збірки – “Голоси народів у піснях” Й. Г. Гердера та “Пам'ятки старовинної англійської поезії” Т. Персі. Під впливом цих видань серб В. Караджич та болгари – К. та Д. Миладинови, З. Чолаков, К. Шапкарев – почали збирати та досліджувати зразки усної народної та пісенної творчості слов'ян. І. Шишманов завдячував Й. Гердеру також за те, що він був першим із європейських мислителів, хто високо оцінив богомільство у Болгарії і надав цьому релігійно-філософському рухові великого культурно-історичного значення.

У лекціях, присвячених англійському роману XVIII ст., І. Шишманов приділив значну увагу творчості Д. Дефо, Дж. Свіфта, С. Річардсона, Л. Стерна та О. Голдсмита. Найбільше ж учений захоплювався творчістю Д. Дефо, тому проаналізував усі тогочасні переклади творів цього автора,

здійснені у Болгарії та Сербії. І. Шишманов дослідив, що всесвітньо відомий роман “Робінзон Крузо” був одним із перших творів західноєвропейської літератури, перекладених болгарською мовою. На одному щаблі популярності з “Робінзоном Крузо” Д. Дефо вчений ставив роман О. Голдсмита “Векфілдський священик” і зазначав, що в болгарській літературі вплив творчості О. Голдсмита був особливо відчутний у творах Елина Пелина та І. Вазова.

Дослідивши творчість Л. Стерна, І. Шишманов дійшов висновку, що його “Сентиментальна подорож по Франції та Італії” здобула велику популярність у Європі, оскільки сентименталізм та суб’єктивізм письменника відповідали сумним настроям тодішньої епохи. І. Шишманов уважав, що тогочасний сентименталізм був справжньою епідемією, від якої не могли врятуватися навіть Й. В. Гете в Німеччині, М. Карамзін у Росії й М. Гоголь на Україні. За посередництва німецької та російської літератур сентименталізм Л. Стерна поширився і на Балканському півострові: спочатку в Сербії, Греції, Румунії, а потім – і в Болгарії.

І. Шишманов не залишив без розгляду також питання звернення до драматургії В. Шекспіра та її наслідування у XVIII ст. Вольтером у Франції та Лессінгом у Німеччині. Вчений був здивований тим, що по смерті видатного англійського драматурга на його батьківщині про нього почали забувати й навіть не намагалися наслідувати. Таке ж подекуди невиправдано зневажливе ставлення І. Шишманов зауважував і стосовно творчості О. Пушкіна в Росії та Х. Ботева – у Болгарії.

У вступі до історії французької літератури XVIII ст. І. Шишманов зазначав, що, майже одночасно з англійською, у французькій літературі зародився новий вид літературно-публіцистичної діяльності – журналістика, яка викривала суспільні негаразди. Вона розвивалась у тісному зв’язку з філософією і мала полемічний характер. Філософія ж, поріднившись із літературою, втратила свій глибокий зміст. Завдяки цьому злиттю, на переконання І. Шишманова, французька культура значно збагатилась і почала швидкими темпами поширюватись Європою, водночас позитивно впливаючи на розвиток загальноєвропейської культури.

За спостереженнями І. Шишманова, великої популярності в Європі та, зокрема, у слов’янському світі зажив французький письменник та філософ Ж.-Ж. Руссо. В Англії його послідовниками були Дж. Байрон, О. Голдсміт, Дж. Еліот; у Німеччині – Й. Г. Гердер, Й. В. Гете, Г. Лессінг, Ф. Шіллер та ін., у Росії – М. Карамзін, М. Лермонтов, О. Пушкін та ін. Не менш популярним був і Д. Дідро, творчістю якого захоплювалася вся Європа. Він був кумиром таких відомих російських письменників, як М. Горький та Л. Толстой.

Прославився і французький драматург П. Бомарше, автор знаменитих комедій – “Шалений день, або Весілля Фігаро”, “Севільський цирульник” та “Злочинна мати”. Вони стали дуже популярними, як уважав І. Шишманов, не лише завдяки своїм художнім якостям, а й через прихований політичний зміст. Розглядаючи творчість Бомарше у слов’янському контексті,

І. Шишманов відзначав, зокрема, її популярність у Росії, де великий успіх мала комедія “Весілля Фігаро”, перекладена О. Лабзіним. Болгарський учений називав О. Пушкіна прихильником Бомарше.

У лекційному курсі з німецької літератури XVIII ст. І. Шишманов розглянув творчість трьох великих письменників Німеччини – Й. Готшеда, Ф. Клопштока та К. Віланда, яких уважав всесвітніми геніями. Вчений дав високу оцінку творчості Г. Лессінга, зокрема його драматичним творам – “Мінна фон Барнхельм”, “Емілія Галотті” та “Натан Мудрий”, а також трактатові “Лаокоон, або Про межі малярства та поезії”, написаному, на його думку, під впливом трактату Д. Дідро “Про драматичну поезію”. Проаналізував І. Шишманов і творчість Й. Гете, зокрема драму “Тец фон Берліхінген”, що засвідчила його захоплення творчістю Шекспіра та Гердера та трагедію “Клавіго”, написану в стилі “Емілії Галотті” Г. Лессінга. Роман “Страждання юного Вертера”, на переконання вченого, прославив Гете не лише у Німеччині, а й в Європі, адже вже за декілька років після написання він був перекладений багатьма європейськими мовами і залишився у світовій літературі як неперевершений твір про трагічне нерозділене кохання.

Дослідивши курс лекцій І. Шишманова з порівняльного вивчення західноєвропейських літератур XVIII ст. констатовано, що у ньому бракує прикладів на підтвердження міжлітературних взаємовпливів, виразних ілюстрацій взаємопроникнення тем та ідей. В ньому замало текстологічної роботи й дослідження проблематики та поетики творчості різнонаціональних авторів у порівняльному аспекті. Учений акцентував головню на реєстрації взаємоперекладів, на констатації популярності чи непопулярності творів, а не на розгляді особливостей їхньої художньої специфіки та рецепції. Незважаючи на зазначені застереження, цей лекційний курс І. Шишманова вважаємо інформативно насиченим, та таким, що засвідчує велику ерудицію вченого і жодним чином не применшує заслуг його автора в розвитку болгарського літературознавства кінця XIX – першої чверті XX ст.

У підрозділі 2.3. – **“Праці І. Шишманова з болгарського національного й культурного Відродження”** – виокремлено питання значення компаративістичного доробку вченого, присвяченого темі болгарського національного й культурного Відродження.

Відомо, що п’ятивікове поневолення болгарського народу Османською імперією негативно позначилось на його історії та культурі. У цей період до Болгарії не надходила література з Європи, не розвивалась болгарська наука.

Саме поняття “Відродження” у болгарській історії та культурі не мало такого значення, як у Європі. Якщо там Ренесанс сприймали в буквальному сенсі як оновлення, воскресіння, повернення до забутого та відродження в галузі науки та мистецтва, то у болгарських реаліях початок епохи національного й культурного Відродження символізував політичне та релігійне пробудження народу. Датовали початок епохи болгарського Відродження 1762 р. – часом написання твору

“Історія слов’яноболгарська” о. Паїсія Хилендарскі, і тривала вона до остаточного визволення болгарського народу від османського ярма в результаті Російсько-турецької війни (1877–1878 рр.).

І. Шишманов був першим із болгарських учених, хто намагався пов’язати болгарське національне й культурне Відродження з італійським Ренесансом, а його творців – з італійськими гуманістами. Корифеями ж болгарського національного й культурного Відродження він уважав палких патріотів та борців за незалежність Болгарії від османських поневолювачів – о. Паїсія Хилендарскі та о. Софронія Врачанскі.

У підрозділі досліджено компаративістичні студії І. Шишманова на тему болгарського національного й культурного Відродження, які вчений розглядав у європейському контексті. Йдеться про такі праці, як: “1762. Паїсій і Руссо” (1890), “Паїсій та його епоха. Думки щодо генези новоболгарського Відродження” (1914), “Західноєвропейське і болгарське Відродження” (1928), “Вступ до історії болгарського Відродження” (1930). Доведено, що І. Шишманов уперше в болгарському літературознавстві дав високу оцінку особистості о. Паїсія та розглянув його благодійну діяльність не лише у загальнослов’янському, а й у загальноєвропейському контексті.

Проаналізовано тематично пов’язану зі студіями, присвяченими добі болгарського національного й культурного Відродження, працю вченого “Значення та заслуги братів Миладинових” (1912), у якій він дав високу оцінку плідній праці та внеску у розвиток тогочасної болгарської культури відомих фольклористів – Димитра та Костянтина Миладинових, що 1861 р. видали першу пісенну збірку “Български народни песни”. Ця збірка отримала схвальні відгуки болгарської та європейської наукової громадськості й стала помітним явищем у розвитку слов’янської фольклористики XIX ст. Численні посилання на збірку братів Миладинових містилися не лише у студіях І. Шишманова та інших болгарських дослідників, а й у працях відомих українських учених – В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Франка та ін., що часто порівнювали болгарські пісні з українськими. Цей факт свідчить про позитивний вплив діяльності братів Миладинових і на розвиток української фольклористики.

Охарактеризовано розвідки І. Шишманова – “Початки російського впливу на болгарську літературу” (1899) та “Російський вплив і Пушкін у болгарській літературі” (1901), в яких учений дослідив вплив російської культури на духовне життя болгар. Ці праці є важливими не лише з огляду на багатий фактаж, цікаві спостереження та компетентні висновки автора, а й показовими в сенсі методологічних положень, які І. Шишманов висловив стосовно процесу міжнаціональних літературних контактів.

На прикладі розгляду студії “Неофит Бозвелі. Джерела “Матері Болгарії” (1926) доведено, що І. Шишманов був першим болгарським ученим, який цікавився питанням проникнення українських літературних творів у Болгарію, переконливо підтверджував цей факт та відзначав позитивний вплив української словесності на літературу болгарського національного й

культурного Відродження.

У підсумку констатовано, що напрацюваннями в галузі порівняльної історії західноєвропейських літератур XVIII ст., культури доби болгарського національного й культурного Відродження, а також фольклору і етнографії, І. Шишманов прислужився не лише болгарському, а й багатьом європейським народам, історію літератури та культуру яких він досліджував.

Третій розділ – “Внесок І. Шишманова у розвиток української болгаристики” – присвячено розгляду україністичних розвідок І. Шишманова та висвітленню питання його співпраці з письменниками, вченими, громадськими діячами України – Ф. Вовком, В. Гнатюком, М. Драгомановим, М. Павликом, І. Франком, а також із українознавчими науково-освітніми установами.

У підрозділі 3.1. – *“Славістична проблематика у літературознавчих, фольклористичних та етнографічних працях І. Шишманова”* – дано характеристику працям вченого зазначеного спрямування, написаних на засадах порівняльно-історичного методу. Розглянуто статтю І. Шишманова “Значення та завдання нашої етнографії” (1889), в якій він наголосив на важливості застосування порівняльно-історичного методу для дослідження фольклору та запропонував перспективну програму збирання та вивчення пам’яток болгарської народної творчості, якою послуговувалось не одне покоління болгарських науковців. Відтак вченого справедливо почали називати одним із фундаторів болгарської фольклористики та етнографії. Визначальною тезою цієї праці і такою, що не втратила актуальності в сучасній компаративістиці є важливість порівняльного вивчення історії літератури та фольклору, яке має спиратися на міцне джерелознавче підґрунтя.

У підрозділі охарактеризовано об’ємну студію І. Шишманова – “Пісня про мертвого брата в поезії балканських народів” (1896-97), що ще не привертала уваги українських науковців. У ній вчений дослідив джерела відомої німецької балади Г. Бюргера “Ленора”, яку 1893 р. переклав болгарською мовою. Застосувавши порівняльно-історичний метод задля з’ясування питання генези балади, І. Шишманов віднайшов споріднені з нею слов’янські, балканські та західноєвропейські сюжети, вказав на особливості їхнього розвитку, поширення й рецепції в усній народній творчості болгар.

Проаналізувавши 147 відомих варіантів пісні й зіставивши її різні версії з пісенними зразками балканських народів, І. Шишманов дійшов висновку, що єдиною оригінальною з усіх балканських версій “Пісні про мертвого брата...” була грецька. Що ж до “Ленори”, то вона мала зв’язок із давніми поетичними, міфічними та побутовими традиціями, які через етнічну міграцію частково видозмінювалися. Тема ж балади була відомою і популярною ще до Г. Бюргера і мала грецькі корені.

Доведено, що порівняльний аналіз пісні про мертвого брата, здійснений І. Шишмановим понад сто років тому, і сьогодні слушно вважати дослідницьким внеском у вивчення широко розповсюдженої баладної фабули.

Досліджено працю І. Шишманова “Критичний огляд питання про походження праболгар з мовної точки зору та етимології назви “болгарин” (1900), в якій учений дав оцінку гіпотезі представників німецької наукової школи – А. Шльоцера та Й. Тунмана, що обстоювали спорідненість праболгар із тюркськими народами, та науковому припущенню корифея української болгаристики – Ю. Гуци-Венеліна, який пояснював походження давньоболгарських імен на підставі даних слов’янської етимології. Опрацювавши значну кількість джерел, І. Шишманов дійшов висновку, що “слов’янська теорія” Ю. Венеліна не могла бути панівною в науці й надавав перевагу міркуванням німецьких дослідників.

Розглянуті студії І. Шишманова переконливо засвідчують його значний внесок у розвиток славістики. Виявивши спеціальне зацікавлення слов’янським літературознавством, фольклором та етнографією, вчений, без сумніву, збагатив славістику, а дослідивши чимало фольклористичних зразків, утвердив слов’янську фольклористику як самостійну науку.

Підрозділ 3.2. – *“Українознавча наукова, літературно-критична та видавнича діяльність І. Шишманова”* – присвячений дослідженню праць ученого про українських письменників, а саме: “Тарас Шевченко, його творчість та вплив на болгарських письменників перед Визволенням”, “Роля України в болгарським Відродженню: Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби”, “Ювілей Тараса Шевченка (1814–1914)”. В них І. Шишманов розкрив тему популярності творчості Т. Шевченка, що відіграла особливу роль у розвитку культурних взаємин українського й болгарського народів на межі XIX – XX ст. та в їхньому духовному взаємозбагаченні. Вчений проаналізував і порівняв соціально-історичні умови розвитку України й Болгарії та акцентував на тому, яким чином вони вплинули на розвиток літератур обох народів.

У підрозділі охарактеризовано розвідки І. Шишманова, присвячені українським ученим, що посіли особливе місце в історії національного Відродження болгарського народу та в розвитку українсько-болгарських культурних взаємин першої половини XIX ст. – Ю. Гуци-Венеліну та В. Григоровичу. Йдеться, зокрема, про серію статей І. Шишманова під назвою “Рукописи Венеліна в Москві” (1897), в яких учений дав свою оцінку історії російсько-болгарських та українсько-болгарських літературних взаємин, наголосивши на значенні діяльності Ю. Венеліна задля пробудження інтересу болгар до вивчення власної історії, фольклору та етнографії. У розвідці “Перша зустріч Априлова з Венеліним” (1900) І. Шишманов указав на вагомий внесок Ю. Венеліна у зміцнення зв’язків між східнослов’янськими та південнослов’янськими народами, а у замітці “Ювілей Ю. Венеліна” (1900) висловив упевненість у тому, що духовне відродження

болгар, яке передувало їхньому політичному визволенню, було немислиме без науково-дослідницької праці українського болгариста.

У студії “В. І. Григорович, його подорож до Європейської Туреччини (1844–1845) і ставлення до болгар” (1916) на матеріалі значної кількості архівних документів, І. Шишманов доводив спеціальне зацікавлення українськими та російськими науковцями болгарською культурою 40-50-х років XIX ст., і завдячував українському вченому В. Григоровичу за перше наукове дослідження новоболгарської мови.

У підрозділі розкрито роль І. Шишманова як засновника і редактора часопису “СБНУ” – першого наукового періодичного збірника Болгарії, в якому дослідники з різних країн, зокрема й українські, публікували і коментували зразки усної народної та пісенної творчості слов’янських народів. Видавнича діяльність була принципово важливою для вченого. Вона давала змогу І. Шишманову представити на сторінках редагованих ним видань фольклористичні та етнологічні праці українських дослідників у перекладі болгарською мовою. Саме в такий спосіб І. Шишманов ознайомив болгарську наукову громадськість із студією “Весільні обряди слов’янських народів” Ф. Вовка, що перший із-поміж слов’янських учених спеціально зацікавився весільною звичаєвістю слов’ян; із низкою написаних на основі недосліджених раніше фольклорних джерел студій М. Драгоманова, а саме: “Слов’янські сказання про пожертву власної дитини”, “Слов’янські сказання про народження Константина Великого”, “Слов’янські варіанти однієї Євангельської легенди”, “Слов’янські виправлення Едипової історії” та ін.; із фрагментом дисертаційної праці І. Франка під заголовком “Притча про єдиного рога та її болгарський варіант”, в якій український вчений дослідив джерела болгарської притчі про багатих, визначив приблизну дату її написання та підкреслив її генетичний зв’язок із богомільською літературою.

Прокоментовано уміщений в “СБНУ” схвальний відгук І. Шишманова на укладене Я. Головацьким унікальне на той час довідкове видання “Географический Словарь западнославянских и югославянских земель и прилежащих стран” (1884), яке І. Шишманов розглядав як помітний внесок українського вченого у розвиток славістики.

Доведено, що І. Шишманов перший серед болгарських учених почав вивчати процес становлення і розвитку української науки та літератури наприкінці XIX ст. – першій чверті XX ст. і досліджувати особливості їхнього впливу на розвиток літератури, культури та науки Болгарії.

У підрозділі 3.3. – **“Взаємини І. Шишманова з українськими вченими і науково-освітніми та громадськими установами”** – розкрито співпрацю І. Шишманова з видатними українськими письменниками, вченими та громадськими діячами – Ф. Вовком, В. Гнатюком, М. Павликом, І. Свенціцьким, Лесею Українкою, І. Франком та ін. Введено до наукового обігу раніше недосліджені архівний, рукописний матеріал та епістолярій вченого, що проливають світло на малознані факти наукової співпраці між І. Шишмановим та згаданими вченими. Дано оцінку

діяльності І. Шишманова, пов'язаній із НТШ у Львові та Українсько-болгарським товариством у Софії, головою якого він був.

На ґрунті джерельної бази осмислено специфіку дипломатичної діяльності І. Шишманова як представника Болгарії в Україні при уряді Української Народної Республіки (зокрема, при уряді гетьмана Павла Скоропадського) упродовж 1918–1919 рр., відтак поціновано його результативну працю задля зближення та взаємозбагачення болгарського й українського народів.

У **Висновках** підсумовано результати дослідження. І. Шишманов – яскрава особистість кінця XIX – першої чверті XX ст., автор значного наукового та культуротворчого доробку. Його багатогранна діяльність як ученого, освітнього та громадського діяча була спрямована на піднесення рівня просвіти й науки в Болгарії та на збагачення національно-культурної скарбниці болгарського народу.

Велику роль у житті І. Шишманова відіграло знайомство з М. Драгомановим. Завдяки українському вченому та його дочці Лідії – дружині та помічниці – І. Шишманов серйозно зацікавився українською літературою і став першим болгарським ученим, що зміцнив взаємозв'язки між Болгарією та Україною в галузі освіти, науки та культури.

Переїнявши у М. Драгоманова порівняльно-історичний метод дослідження, І. Шишманов опрацював значну кількість народнопоетичних джерел і, творчо використавши здобутки тогочасної науки, написав низку компаративістичних студій та розвідок про слов'янський фольклор та етнографію, що збагатили тогочасну фольклористику та славистику. У роботі над ними І. Шишманов продемонстрував високу освіченість і безсумнівну обізнаність із тогочасними західноєвропейськими фольклористичними та етнографічними досягненнями, які він повсякчас уводив до наукового обігу в Болгарії. Ці праці засвідчують здатність ученого до глибокого аналізу фактів, їхнього порівняння, систематизації та узагальнення.

У недослідженому в Україні лекційному курсі І. Шишманова з порівняльного вивчення західноєвропейських літератур XVIII ст., запропонованому слухачам Софійського університету, вченому вдалося показати, яким чином розвивався європейський літературний процес XVIII ст. і як він вплинув на розвиток культури у слов'янських країнах. У цьому лекційному курсі, на прикладі англійської, французької та німецької літератур, він послідовно доводив, що не існувало жодної літератури, яка, попри наявні внутрішні трансформації та видозміни, формувалася б і розвивалася без іноземного впливу.

І. Шишманов цінував внесок у розвиток болгаристики вчених-славістів із України. Він глибоко дослідив наукову спадщину Ю. Гуци-Венеліна та В. Григоровича і дав високу оцінку діяльності згаданих учених не лише в контексті формування української та російської болгаристики, а й повсякчас акцентував на їхньому вагомому внеску в розвиток болгарської науки.

Визначне місце в україністичному доробку І. Шишманова займало дослідження творчості Т. Шевченка та з'ясування питання особливостей її рецепції в Болгарії. Причину великої популярності творів Т. Шевченка в Україні та Болгарії вчений пояснював силою духу поета, що страждав за долю свого та інших поневолених народів. Учений акцентував на схожості історичної долі болгарського й українського народів та звернув увагу на особливий вплив творчості Шевченка на болгарських письменників П. Р. Славейкова, І. Вазова та Л. Каравелова. У розвідках, присвячених Кобзареві, І. Шишманов продемонстрував достатню обізнаність з історією та культурою України та вийшов на проблему продуктивності зіставного аналізу літератур споріднених народів. Ці праці стали здобутком тогочасного болгарського літературознавства та помітним фактом українського шевченкознавства.

Деякі висновки І. Шишманова стосовно творчості Т. Шевченка та Марка Вовчка у середині ХХ ст. підхопили українські болгаристи, що зацікавились проблемою подібності історичної долі болгарського й українського народів. Вони, як і їхній болгарський попередник, уважали, що творам згаданих класиків української літератури завжди належало особливе місце в утвердженні реалізму, народності та демократичної ідейності в болгарській культурі. В цьому сенсі, як відзначено в роботі, може йтися про існування певної традиції у літературознавчих поглядах І. Шишманова та його українських наступників.

Дослідивши україністичні студії І. Шишманова, його контакти з діячами української культури та науки, а також компаративістичні праці, що містять українознавчі моменти, можемо констатувати, що його діяльність сприяла розвитку тогочасного українського літературознавства загалом та літературознавчої болгаристики в Україні, зокрема. Вважаємо, що І. Шишманова можна назвати одним із найвизначніших учених свого часу і першим болгарським україністом, який своєю багатогранною діяльністю та родинними зв'язками поєднався з Україною і залишив помітний слід в історії болгарсько-українських літературних взаємин кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст.

Додатки до дисертаційного дослідження містять 12 уперше оприлюднених епістолярних джерел, а саме: листи І. Шишманова та його дружини Л. Шишманової-Драгоманової з НТШ у Львові, зокрема з його багаторічним секретарем В. Гнатюком, директором Українського Вищого Педагогічного Інституту імені Михайла Драгоманова у Празі Л. Білецьким, головою Українського культурного об'єднання в Болгарії І. Орлівим та листи-відповіді на них із нашим перекладом та коментарями.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях:

1. Бушко Г. Фольклористичні студії І. Шишманова на сторінках болгарських періодичних видань кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Галина Бушко // Збірник праць Науково-дослідного центру

періодики / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; [редкол. : М. М. Романюк (відп. ред.) та ін.]. – Львів, 2005. – Вип. 13. – С. 157-167.

2. Бушко Г. Іван Шишманов і Софійський університет / Галина Бушко // Філологічні студії / [редкол. : Бублейник Л. В., Галич О. А., Давидюк В. Ф. та ін.]. – Луцьк, 2006. – № 1-4. – С. 124-129.

3. Бушко Г. Питання української культури на шпальтах болгарського часопису “Сборник за народни умотворения наука и книжнина” / Галина Бушко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2007. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 165-171.

4. Бушко Г. Україністичні студії І. Шишманова та їхнє місце в історії українсько-болгарських літературних взаємин кінця XIX – першої чверті XX століття / Галина Бушко // Славяните и Европа / [състав. : М. Младенова, Е. Дараданова]. – София : Херон Прес, 2007. – С. 105-109.

5. Бушко Г. Іван Шишманов и Иван Франко в контекста на украинско-българските литературни връзки в края на XIX – първата четвърт на XX век / Галина Бушко // Иван Д. Шишманов – наука и политика. Шишманови четения / [редкол. : Р. Дамянова, С. Бояджиева, Н. Капралова и др.]. – София : Карина-Мариана Тодорова, 2007. – Кн. 3. – С. 207-213.

6. Бушко Г. І. Шишманов як дослідник наукового доробку Ю. Венеліна / Галина Бушко // Слов'янський збірник : [зб. наук. праць / редкол. : Н. В. Бардіна, О. І. Бондар, О. А. Войцева та ін.]. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. XIII. – С. 49-55.

7. Бушко Г. Курс лекцій І. Шишманова із західноєвропейських літератур : порівняльна літературна історія XVIII ст. / Галина Бушко // *Studia methodologica* / [редкол. : О. Куца, М. Лабащук, Н. Поплавська та ін.]. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – Вип. 30. – С. 154-160.

Додаткова публікація:

8. Бушко Г. Роль І. Шишманова у становленні болгарської україністики / Галина Бушко // Художні та наукові картини світу XX століття. Колективна монографія на честь 110-ї річниці народження Максима Рильського. Комплексне дослідження духовної культури слов'ян / [упоряд. В. О. Захаржевська ; за ред. І. М. Юдкіна]. – К., 2006. – Вип. 2. – С. 100-109.

АНОТАЦІЯ

Бушко Г. О. Іван Шишманов у болгарсько-українських літературних взаєминах кінця XIX – першої чверті XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2012.

У дисертації визначено місце і роль І. Шишманова в історії українсько-болгарських літературних взаємин кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. Розглянуто його співпрацю з Ф. Вовком, В. Гнатюком, М. Драгомановим, М. Павликом, Лесею Українкою, І. Франком та іншими діячами науки і культури України й українознавчими науково-освітніми установами. Досліджено студії І. Шишманова, присвячені україністичній проблематиці, а саме українським ученим і письменникам: Ю. Гуці-Венеліну, Маркові Вовчку, В. Григоровичу, М. Драгоманову, Т. Шевченкові та ін. Проаналізовано фольклористичні та етнографічні праці І. Шишманова, його студії на тему болгарського національного й культурного Відродження, а також курс лекцій із західноєвропейських літератур ХІІІ ст., у процесі написання яких учений застосував порівняльно-історичний метод дослідження та подекуди використав малознаний у Болгарії українознавчий матеріал.

Ключові слова: Іван Шишманов, порівняльне літературознавство, українознавство, фольклор, етнографія, українсько-болгарські літературні, наукові та культурні взаємини.

АННОТАЦІЯ

Бушко Г. О. Іван Шишманов в болгарско-українських літературних взаимоотношеннях кінця ХІХ – першої чверті ХХ в. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2012.

Диссертация посвящена исследованию украинско-болгарских литературных взаимоотношений конца ХІХ – первой четверти ХХ в. Важное место в этом процессе занял болгарский ученый-литературовед, фольклорист, общественный и культурный деятель – Иван Шишманов (1862–1928). Круг его научных интересов – очень широк. Он охватывал проблемы сравнительного литературоведения, славянских и западноевропейских литератур, болгарского национального и культурного Возрождения, теории литературы, фольклора, этнографии. И. Шишманов хорошо ориентировался в вопросах истории болгарской, украинской, русской и западноевропейских литератур и принадлежал к лучшим представителям европейской культурно-исторической школы. Именно с исследований И. Шишманова в Болгарии началось развитие сравнительного литературоведения.

На характер научной деятельности И. Шишманова и формирование его украиноведческих интересов повлияло знакомство в Женеве с выдающимся украинским ученым, общественным и культурным деятелем, в то время профессором истории местного университета – М. Драгомановым. Благодаря ему, И. Шишманов установил контакты с представителями украинской науки и культуры – Ф. Вовком, В. Гнатюком, М. Павлыком, Лесей Украинкой, И. Франко и др. И. Шишманов пропагандировал в Болгарии методологические основы культурно-

исторической школы М. Драгоманова и первым начал применять их в болгарском литературоведении.

Жизнь и деятельность ученого – яркая страница в истории болгарско-украинских взаимосвязей конца XIX – первой четверти XX ст. Благодаря его усилиям, в Болгарии заметно возросла заинтересованность украинской литературой. В диссертации акцентировано внимание на украиноведческих работах И. Шишманова, которыми он знакомил болгарскую общественность с творчеством и деятельностью украинских писателей и исследователей, изучавших жизнь болгар и существенно повлиявших на развитие болгарской литературы, культуры и науки. Это, в частности, его студии о Ю. Гуце-Венелине, В. Григоровиче, Т. Шевченко и др. Представлена также деятельность ученого как основателя и редактора известного болгарского журнала “СБНУ” (“Сборник за народни умотворения наука и книжнина”), на страницах которого он популяризировал труды украинских ученых и произведения писателей, печатал рецензии на них. Исследованный в работе материал дал основание считать И. Шишманова первым болгарским украинистом.

Не меньшего внимания заслуживают и фольклористические работы ученого, основанные на сравнительно-историческом методе исследования. Продемонстрировав своими трудами специальный интерес к славянским литературам, фольклору и этнографии, И. Шишманов фактически утвердил в Болгарии, компаративистику, славистику, фольклористику и этнографию как самостоятельные науки.

В диссертации введен в научный оборот ранее неисследованный архивный, рукописный материал и эпистолярный ученого, проливающие свет на малоизвестные факты научного сотрудничества между И. Шишмановым и В. Гнатюком, М. Драгомановым, М. Павлыком, Лесей Украинкой, И. Франко и др., а также на его деятельность, связанную с Научным обществом имени Шевченко во Львове, Украинско-болгарским обществом в Софии, председателем которого он был, и отдельными украиноведческими учебными заведениями.

В работе также дана оценка преподавательской деятельности И. Шишманова в Софийском университете и, в частности, его лекционному курсу о западноевропейских литературах XVIII века, а также студиям ученого, посвященным эпохе болгарского национального и культурного Возрождения, которые стали достоянием болгарского сравнительного литературоведения. И. Шишманов был первым болгарским ученым, кто попытался сравнить болгарское Возрождение с итальянским Ренессансом, а его создателей – с итальянскими гуманистами.

В диссертации акцентировано внимание на том, что украинистические и компаративистические труды И. Шишманова, которые зачастую считались новаторскими в литературоведческой науке прошлого века, не утратили актуальности и в наше время.

Ключевые слова: Иван Шишманов, сравнительное литературоведение, украиноведение, фольклор, этнография, украинско-болгарские литературные, научные и культурные взаимоотношения.

SUMMARY

Bushko G. O. Ivan Shyshmanov in the Ukrainian-Bulgarian literary relations of the End of the 19-th – the First quarter of the 20-th Century. – Manuscript.

The thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology. Speciality 10.01.05 – Comparative Literary Studies. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil, 2012.

This thesis deals with the creative activity of the famous Bulgarian scholar Prof. Ivan Shyshmanov (1862–1928). He investigated the problems of comparative literary criticism, Slavic literatures, Bulgarian national and cultural Revival, theory of literature, folklore, ethnography. He was well oriented in the questions of history of Bulgarian, of Ukrainian, of Russian and of Western European literatures and belonged to the best representatives of European cultural and historical school. From researches of I. Shyshmanov in Bulgaria was initiated development of Comparative Literature.

The thesis defines the role and place of I. Shyshmanov in history of Ukrainian-Bulgarian literary relations of the end of 19-th – the first quarter of the 20-th century. Considers his collaboration with M. Drahomanov, I. Franko, V. Hnatyuk, F. Vovk. Was analyzed studies prof. I. Shyshmanov sanctified to the Ukrainian scientists, such as M. Drahomanov, V. Hryhorovych, Y. Hutsa-Venelin, T. Shevchenko, Marko Vovchok. In addition, analysis of folklore and ethnographic works of I. Shyshmanov and his studies on a theme the Bulgarian national and cultural revival and lectures of West-European literature of the 18-th century. In the process of writing this works applied the scientific method of comparative-historical research.

Key words: Ivan Shyshmanov, comparative literary studies, folklore, ethnography, Ukrainian-Bulgarian literary, scientific and cultural relations.